

ULRIK HÄGGE

Återvinning av betalning – vem är betalningsmottagare?

ULRIK HÄGGE, Advokat, Rosengrens Advokatbyrå i Göteborg,
ulrik.hagge@rosenlaw.se

Enligt 4 kap. 10 § konkurslagen kan betalning av skuld i vissa fall återvinnas. Likaså är betalningen en sådan rättshandling som omfattas av 4 kap. 5 § konkurslagen. I betalning innefattas, utöver direkta transfereringar som gäldenären själv gör, även medelbara transaktioner där gäldenärens tillgångar används för betalning av dennes skuld.¹ Vid betalning av gäldenärens kund till gäldenärens checkräkningskredit har betalning ansetts ske till banken.²

Betalningens syfte är att reglera ett skuldförhållande där mottagaren är borgenär i detta fordringsförhållande. Vilken betydelse har det då om betalningsmottagaren inte är part i fordringsförhållandet? Av praxis framgår att återvinningskravet kan riktas mot den som faktiskt mottagit betalning även om denne inte är en sådan part utan agerat som ombud för borgenären. Det går inte att åberopa 4 kap. 10 § konkurslagen om betalning inte avsåg gäldenärens egna skuldförhållande, se Högsta domstolens dom T 4179-18 från den 5 juni 2019 (Bilservice betalningar). Återvinningssvaret blir

¹ Gertrud Lennander, Återvinning i konkurs, 4 uppl., s. 211 ff. NJA 1987 s. 407, 1978 s. 194, 1969 s. 27 och 2000 s. 685.

² NJA 1937 s. 351 och NJA 1978 s. 194 (Stelvio), där kunders betalning till anvisat konto med checkräkningskredit varigenom skulden till banken minskade innebar en betalning till banken. Gertrud Lennander, a.a. s. 207 f.

här den som faktiskt mottagit betalningen.³ När betalningsmottagaren är annan än borgenären, eller en företrädare för borgenären, kan fordran som vid factoring ha överlåtits till annan. Fordran utgör härvid en säkerhet för ett underliggande fordringsförhållande. Frågan blir om hänsyn härvid skall tas till betalningsmottagarens rättsliga ställning, till skälen varför denne mottagit betalningen. Kan dessa omständigheter medföra att den ursprungliga borgenären, det vill säga annan än den faktiske betalningsmottagaren, är rätt återvinningssvarande? Frågan ställs utifrån de betalningsströmmar som uppkommer vid kredit med fakturakonto.

Vid fakturakontoavtal tillhandahåller kreditgivaren låntagaren ett visst kreditutrymme, en viss limit. Detta kreditutrymme kan utnyttjas till ett belopp motsvarande värdet på de fakturor som överlåtits till kreditgivaren. På vanligt sätt denuntieras fakturamottagaren om överlåtelsen. Betalningar för de överlåtna fakturorna anvisas till kreditgivarens konto, men betalningen till kreditgivaren överförs automatiskt härefter till den ursprungliga borgenärens fakturakontokredit. Vid överföringen kan fakturakontokreditens antingen ha ett negativt eller ett positivt saldo, allt utifrån hur kreditgäldenären valt att göra uttag från kontot. Vid negativt saldo kan betalningen som slussas till kontot, som vid checkkredit, anses tillkommit kreditgivaren, men vid positivt saldo är det kreditgäldenären som ”mottagit” överföringen. I det fall avtalet om fakturakonto skall beaktas vid bedömningen av vem som är betalningsmottagare kan följande noteras. Ur fakturagäldenärens synvinkel kan situationen beskrivas utifrån dels ett inre förhållande (från borgenären fakturerat fordringsförhållande), dels ett yttre förhållande (fakturakontoavtalet mellan borgenären och dennes kreditgivare, där gäldenären inte är part). Det inre för-

³ NJA 1999 s. 812 (Zambagar) där betalning till BSP, som var ombud för flygbolagen i IATA-systemet, innebar att BSP som mottagare var rätt återvinningssvarande. HD konstaterade att ”I rättspraxis har fastslagits att den som i eget namn för annans räkning kräver betalning av en gäldenär kan behandlas som borgenär gentemot denne (NJA 1927 s. 176 och 1930 s. 283). Vidare är att märka att när en kärande i ett kravmål grundar talan på att han fått fordringen överläten på sig för indrivning (inkassomandatarie) denne har ansetts berättigad att erhålla en dom som förpliktar svaranden att betala till inkassomandatarien (se Ekelöf m.fl., Rättegång II, 8 uppl. s. 77 f.). I anslutning härtill får godtas att i det förevarande fallet kravet på återvinning riktas mot BSP och inte mot flygbolagen. Det saknas således fog för BSP:s invändning att talan väckts mot fel svarande.”

hållandet har grund i ett avtal som medfört att fakturagäldenären har en skuld till borgenären, exempelvis på grund av en leverans som fakturerats. Fordringsrätten har härefter överlåtits till borgenärens kreditgivare. Information om överlåtelsen och anvisning om betalningsställe är lämnad på fakturan. Det betyder att fakturagäldenären med befriande verkan endast kan betala fordringsbelopp till kreditgivaren, som nu är fakturaborgenär. Fakturagäldenären erlägger betalningen till ett av kreditgivaren anvisat konto. Detta konto tillhör som regel kreditgivaren eller kreditgivarens ombud.⁴ Så långt måste ett återvinningskrav från fakturagäldenärens konkursbo kunna riktas mot den nya fakturaborgenären, kreditgivaren, men inte mot den ursprungliga borgenären. Förändras detta om man även beaktar det yttre fordringsförhållandet?

Det yttre fordringsförhållandet har i sig inget med gäldenärens betalning att göra. Det är ett fristående fordringsförhållande som tillämpas för alla under fakturakontoavtalet till kreditgivaren överlåtna kundfordringar. Fakturakontoavtalet innebär i sig att fakturagäldenärens betalning, genom den automatiska överföringen till fakturakontokrediten, kommer att tillfalla borgenären i det ursprungliga fordringsförhållandet. Beaktas både det inre och yttre fordringsförhållandet så är kreditgivaren endast en mellanman med egen rätt att i vissa fall hindra att betalningen tillkommer fakturautställaren, borgenären i det inre förhållandet. Beaktas transaktionen i sin helhet kan argumenteras för att oavsett betalningsanvisningen till kreditgivaren är den ursprungliga borgenären den reelle betalningsmottagaren. I det fall det finns ett överskott på fakturakontokrediten blir den kopplingen tydlig, betalningen bara slussas förbi kreditgivarens konto.⁵ Om den automatiska överföringen leder till att skulden på fakturakontokrediten minskar innebär det att kreditutrymmet ökar. Under löpande kreditavtal disponerar kredittagaren även över detta belopp. Vidare kan det finnas skäl för konkursboet att vilja vända sig mot den ursprungliga borgenären med

⁴ Vem som faktiskt är kontohavare är som regel inte känt för gäldenären.

⁵ Vid pant har panthavaren ingen självständig rätt till panten utan bara till det värde som panten kan betinga och då upp till storleken på den säkerställda fordran.

anledning av kravet i 4 kap. 5 § konkurslagen på att återvinnings-svaranden är i ond tro. Medan parterna i det inre förhållandet haft en affärsrelation, där kunskap om bristande betalningsförmåga kan finnas, är det mer sällan som en kreditgivare har sådan kunskap om obeståndsrisker hos sin kredittagares gäldenärer. Att inte se den ursprungliga borgenären som betalningsmottagare skulle härigenom försvåra konkursboets möjlighet till ett återkrav, vilket skulle kunna vara stötande om faktisk ond tro föreligger hos denne.

Man kan tänka sig olika rättsliga argument för att anse den ursprungliga borgenären som betalningsmottagare. Mellanmansrättsliga eller panträttsliga argument kan föras i den riktningen. Anses kreditgivarens mottagande av betalningen skett för den ursprungliga borgenärens räkning är det inte långsökt, när denne faktiskt mottagit betalningen, att enligt återvinningsreglerna anse denne som betalningsmottagare.⁶ Fakturaöverlåtelsen utgör i praktiken en säkerhetsöverlåtelse och skulle som sådan följa panträttsliga regler.⁷

Oavsett den rättsliga argumentationen kan fakturakontokreditens ställning få betydelse för bedömningen. Om betalningen leder till ett överskott på fakturakontokrediten är det klart att den i slutändan tillkommit den ursprungliga borgenären. Vid underskott på kontot är det närmast kreditgivaren som i första hand tillgodojort sig beloppet.⁸ Utöver att betalningen skett till kreditgivaren kan man se överföringen till den ursprungliga borgenären i två steg, först en överföring till denne och sedan en betalning av denne till fakturakontokrediten, en amortering av skulden. Med det perspektivet skulle hela beloppet oavsett saldo på fakturakontot anses tillkomma kredittagaren.

⁶ Då den ursprungliga borgenären ofta har kvar viss förfoganderätt över fordringen så kan inkassoåtgärder inte vidtas ensidigt av kreditgivaren utan detta skall beslutas i samråd.

⁷ Kredittagaren har efter överlåtelsen kvar ansvaret för fakturahanteringen och bär även det slutliga ansvaret för fordrans slutliga betalning. En säkerhetsöverlåtelse skulle följa regleringen i 37 § avtalslagen enligt vilken kreditgivaren är redovisningsskyldig för belopp överstigande fakturakontoskulden. Redovisningsskyldighet har dock i andra fall inte hindrat återvinning hos mottagaren, se NJA 1999 s. 812.

⁸ Skulle kredittagaren försättas i konkurs efter överföringen har beloppet tillkommit kreditgivaren som en amortering på fakturakontokrediten.

Min egen uppfattning är att återvinningstalan får riktas mot kreditgivaren som betalningsmottagare. Det blir en konsekvens av den ursprungliga borgenärens rätt att i det inre förhållandet överlåta sin fordran. Att för konkursgäldenären okända avtalsförhållanden i det yttre fordringsförhållandet skall få avgöra frågan, samt oklarheterna i betydelse av fakturakontots ställning, talar emot att det är kontohavaren, den ursprungliga borgenären, som skall anses vara rätt återvinningsvarande. Vidare kan en mängd olika svårbedömda situationer uppkomma hänförliga till att flera olika betalningar samtidigt influiter till kreditgivarens konto och sedan överförs till kredittagaren. Det troliga är att den ursprungliga borgenären, på grund av villkoren i fakturakontoavtalet, kommer att bli den som slutligt får svara för den brist som uppkommer på fakturakontoavtalet vid en återvinning mot kreditgivaren.

Här skall även regleringen i 4 kap. 18 § konkurslagen noteras. Föreligger återvinningsgrund mot kreditgivaren kan talan väckas mot den ursprungliga borgenären som mottagare av egendomen om denne är i ond tro om återvinningsgrunden mot kreditgivaren. Då återvinning här avser betalningen i sig och den automatiskt överförs till den ursprungliga borgenären, saknar möjligen fakturakontokreditens ställning betydelse.⁹

⁹ I NJA 2001 s. 474 ansågs betalning till checkräkningskredit innebära att banken förvärvat betalning på ett sådant sätt att återvinningsmöjlighet förelåg enligt 4 kap. 18 § konkurslagen, det vill säga efter överlåtelse av egendomen. För sådan återvinning fordras dels att återvinningskyldighet föreligger mot den ursprungliga borgenären, dels att kreditgivaren var i ond tro till att betalningen i sig var återvinningsbar. Vad gäller överlåtelsen saknar avtalsförhållandet i sig betydelse för återvinningsfrågan, det vill säga det räcker att konstatera att överlåtelse föreligger.